

שיעורי הגר"א עוזר שליט"א

בענין:

**"זמן הדלקת נר חנוכה
בחול ובערב שבת"**

- ק"מ -

נמסר בליל ש"ק פרשת וישב ה'תש"ע

נכתב בידי הרב יוסף בן ארזה שליט"א

בליל שבת נר ח' דחנוכה פרשת מקץ יחל השיעור בשעה 9:00 בערב ויהיה
בהלכה ואגדה בענין 'מצוות הדלקת נר חנוכה ובמנורה'

המארגנים

לקבלת השיעורים באימייל יש לכתוב בקשה לכתובת:

timnal@zahav.co.il

זמן הדלקת נר חנוכה בחול ובערב שבת

חנוכה ההדלקה היא מעיקר המצוה ואם מדליקו קודם זמנו הרי זה כעושה מצוה שלא בזמנה, משא"כ נר שבת הלא אין המצוה במעשה ההדלקה אלא עיקר מצוותו הוא להיות לו נר דלוק בשבת, והוא קיום עונג שבת בכך שסועד במקום הנר, כדברי התוס' בשבת (כה:), ואין כל חידוש ותימה בכך שמעשה ההדלקה מבעוד יום [ולדעת יש מפרשים (בתוס' שם ד"ה חובה) אין לברך על נר שבת מהאי טעמא דהמצוה אינה בהדלקה אלא בהיותו דלוק בשבת. וגם נקטו שאם היה דלוק משכבר אין צריך לכבותו ולהדליק לשם נר של שבת. אך גם לפי מאי דקיי"ל לברך על הנר, וגם לפי מה שאמר ר"ת שאם היה נר דלוק צריך לכבותו ולהדליק, מ"מ ברור שעיקר מצוותו הוא להיותו דלוק בסעודה כמו שכתבו שם התוס', אלא שבכלל המצוה הוא החיוב לדאוג לכך שיהא לו נר דלוק, על כן צריך להדליק לשם מצוה ולברך על מעשה זה], וא"כ מה זה ענין לנר חנוכה שמצוותו בהדלקה עצמה, וצריך להדליק בזמן המצוה דוקא.

והוכחה לחילוק זה, דהנה צדד המגן-אברהם (רסג סקי"א) שאשה שקיבלה עליה שבת, תצוה לגוי להדליק לה את הנר ותברך על הדלקה זו. והקשה הגרעק"א כיצד תברך על הדלקתו והלא אין שליחות לגוי. הנה נראה דלא תמה רעק"א אלא על הברכה, אבל בעיקר הדבר שתאמר לגוי להדליק - הכל מודים שיש בזה קיום מצוה נר שבת. ויש לשאול, הלא המצוה מוטלת על ישראל וכיצד מתקיימת המצוה בעשיית הגוי. ומוכח כפי שייסד הגר"א (בביצה ו) שכל מצוה שעיקרה התוצאה ולא המעשה, ניתן לקיימה על ידי נכרי, שהרי התוצאה נעשית בשוה כמו אילו היה עושה ישראל. ובזה פירש הגר"א מה שמבואר בגמרא שם שקוברים המת ביום טוב על ידי עממין, הרי שמקיימים בכך מצוה קבורה - והיינו מפני שעיקרה התוצאה והרי המת קבור, בין אם ע"י מעשה ישראל או נכרי. וכן מוכח מדברי הרשב"א (בתשובה ח"א שנו) לענין מיתת בית דין בשבת, שאילולא קרא דאין ב"ד ממיתים בשבת (כדילפינן בסנהדרין לה:), שפיר היה אפשר לקיים ע"י נכרי. הרי דמצוה שעיקרה התוצאה מתקיימת גם ע"י נכרי. וה"נ בהדלקת נר שבת שעיקרה משום התוצאה, להיות נר דלוק בשבת, שפיר מתקיימת אף על ידי נכרי [אלא דמ"מ אמר רעק"א שאין לאשה לברך, דברכת המצוות שייכת רק במעשה של האדם עצמו ולא בקיום דממילא].*

אמנם יש לעמוד על ענין נוסף בדברי המג"א, שהרי ביארו האחרונים שמעשה מצוה של מי שאינו בר חיובא לא חשיב חפצא דמצוה כלל, וכגון נכרי שתקע בשופר, הגם שלדעת הרמב"ם המצוה היא השמיעה ולא התקיעה, לא יצא ישראל בשמיעתו זו [וכבר עמד על כך

א) איתא בשבת (כא:) נר חנוכה מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק. ושלש שיטות הן בראשונים; שיטת הרא"ש והטור (או"ח תרעב) והמרדכי ד'משתשקע החמה' היינו צאת הכוכבים שהוא סוף השקיעה [ושיטתם כרבנו תם ששתי שקיעות הן, וצאת הכוכבים היינו סוף השקיעה השניה, כדי הילוך ד' מילין משקיעה ראשונה]. שיטת הרמב"ם (חנוכה ד,ה) דהיינו שקיעת גוף השמש [היא המכונה 'שקיעה ראשונה' לשיטת ר"ת, והיא השקיעה המוזכרת בכל מקום לשיטת הגאונים והרמב"ם אשר ממנה מתחיל זמן בין השמשות]. ושיטת הרשב"א והר"ן (בשבת. וכ"כ המאירי) דהיינו תחילת 'השקיעה השניה' [הוא כמעט שעה לאחר שקיעת גוף השמש. וסוברים הם כדעת ר"ת ששתי שקיעות הן, ומהשניה מתחיל בין השמשות].

והשלחן-ערוך (תרעב,א) פסק כהרא"ש והטור שמדליקים בסוף השקיעה, והוסף 'לא מאחרים ולא מקדימים'. וזהו עפ"י לשון הרמב"ם: 'אין מדליקין נרות חנוכה קודם שתשקע החמה אלא עם שקיעתה לא מקדימין ולא מאחרין'. ומקורו, כתב המ"מ, ממה שאמרו (בשבת כג:) תנינא ובלבד שלא יקדים ולא יאחר. ומפרשה על נר חנוכה, שלא כשאר המפרשים דקאי על נר שבת.

והקשה בבאור הלכה (שם), דבשלמא להרמב"ם שפסק להדליק בשקיעת גוף השמש, מובן שלא יקדים, שאין ניכר הנר כשמקדים דשרגא בטיהרא מאי מהני, אבל להשו"ע שנקט כשיטת הרא"ש והטור והמרדכי להדליק בסוף השקיעה דהיינו צאת הכוכבים, היאך פסק שלא יקדים הלא גם אם מקדים רבע שעה או לערך חצי שעה קודם צאת הכוכבים, ניכר הנר שפיר. [ואכן הטור לא הביא שלא יקדים, והוא מפרשו (בסימן רסג) על נר שבת, כי לשיטתו אין סברא שלא יוכל להקדים כאמור, ורק הרמב"ם שכתב להדליק בתחילת השקיעה, הביא שלא יקדים, אבל על השו"ע קשיא דארכבה אתרי רכשי, שפסק כהטור להדליק בסוף השקיעה וגם פסק שלא יקדים].

ב) והנה הרשב"א (בשבת כא:) נקט [דלא כהרמב"ם] שאם רצה מדליק אף קודם שקיעת החמה. וכתב להוכיח כן מהדלקת נר חנוכה בערב שבת דע"כ מדליק קודם השקיעה [לרבה דאמר (שם לד:)] משתשקע החמה בין השמשות]. ועוד דימה זאת לנר שבת גופא שמדליק סמוך לשקיעה ואיכא הכר דלצורך מצוה שבת מדליקו, והכי נמי נר חנוכה שהדליקה בסמוך לשקיעה, שפיר דמי.

והנה במה שהוכיח מהדלקת נר חנוכה בערב שבת, כבר כתב המאירי שאין דנים אפשר משאי אפשר, שאר הימים מערב שבת. וכפי שהסבירו האחרונים שכך היתה התקנה מעיקרא, דבערב שבת זמן ההדלקה שונה מזמנה בחול. ועל כן לא קשיא על הרמב"ם דבשאר הימים לא יקדים לפני שקיעת החמה הגם שבערב שבת מדליק קודם השקיעה. אמנם הרשב"א לא שמיעא ליה לחלק בהכי אלא מסתבר לו להשוות זמן המצוה בכל הימים, על כן הוכיח מההדלקה בערב שבת להדלקה בשאר הימים.

אמנם מה שדימה הרשב"א לנר שבת, זה תמוה לכאורה, כי מלבד שקיים החילוק דלעיל דשאני נר שבת שאי אפשר בענין אחר ובודאי כך הוא זמן הדלקת נר שבת מעיקרא, להדליקו מבעוד יום דוקא, משא"כ נר חנוכה. מלבד זאת יש לתמוה על עיקר השוואתו, הלא בנר

א לכאורה היה נראה לפי"ז שהמדליק נר שבת וכבה קודם השבת וכבר הסיח דעתו מהנר, ידליקו שוב בברכה, שהרי הדלקתו הקודמת אינה מצוה [ויש להשוותו לטלית שנפלה בלא דעתו שחזור ומברך כשלושה]. ואולם בט"ו (תרעג סק"ט) נראה לא כן, שכתב גבי נ"ח בערב שבת שכבה קודם השבת, שאף כי זקוק להדליקו שוב כיון שלא דלק בזמן המצוה כלום, מ"מ לא יברך כיון שכבר בירך קודם בהתר. [וצ"ל דלא דמי לטלית שכל רגע ורגע מצוה באנפי נפשה וטעון ברכה לעצמו, משא"כ כאן הלא עדיין לא התחיל זמן המצוה וא"כ הברכה ראשונה קאי על המצוה שלאחר מכן. ומ"מ מסתבר שאם נלקח הנר או נשפך השמן והרי מדליק עתה נר אחר - צריך לברך, וכדן שופר שלא הצליח לתקוע בו והובא לפניו שופר אחר שלא היה לפניו בשעת הברכה - ע' משנ"ב סוס"י תקפה].

יט. והארכנו במקום אחר^י) דבהא דכל שאינו מחויב בדבר אינו מוציא אחרים ידי חובתם, שני דברים נכללו בזה; א. כדי שיחול שם 'מעשה מצוה' או 'ברכה', צריך שיהא העושהו מחויב בדבר, שאל"כ הרי זה מעשה קוף בעלמא וצפצוף הזרזר, ואין אחרים יכולים לקיים במעשה כזה את מצוותם. ב. כדי להוציא אחרים ידי חובתם, צריך שיהא בר-חוב חוב כמותם, להוציאם. ועל כן קטן המחויב מדין חינוך, מדרבנן מיהת יש שם מעשה מצוה למעשהו מפאת חיובו במצוה, אלא דאכתי אין ביכולתו להוציא אחרים שדרגת חיובם גבוהה יותר מחמת הדין השני, אך כיון שגם חנוכה היא חובת הבית ולא חובת גברא, אינו בא להוציא אחר אלא דממילא מתקיים החיוב בהדלקת הנר בבית, הלכך כיון ששם 'מעשה מצוה' איכא פוטר בזה כל בני הבית, דלא אכפת לן בדרגת החיוב לענין חלות שם מצוה. משא"כ במגילה שהוא צריך להוציא את האחר, צריך שיהא בדרגת חיובו (וראה בהרחבה בשיעור חנוכה דאשתקד^י). אכן מבואר שאם הדליק מי שאינו בר-חובא כלל כגון נכרי [או קטן שלא הגיע לחינוך] - ודאי אין שייך לצאת בזה ידי מצות נר חנוכה, שאין כאן מעשה מצוה אלא נר בעלמא הוא שמדליק, כאמור. ונר של שבת שאינו חפצא דמצוה אלא נר דעלמא הוא, ושפיר מהניא ביה הדלקת נכרי.

ועוד יש להטעים ביותר החילוק שבין נר שבת לנר חנוכה בשיטת הרמב"ם גופיה, על פי מה שייסד הגר"י^י בשיטת הרמב"ם ששני דינים יש בנר שבת, עונג שבת וכבוד שבת, שלכך הביא הרמב"ם דין הנר פעמיים, בפ"ה מהלכות שבת כתב 'אחד אנשים ואחד נשים חייבין להיות בביתן נר דלוק בשבת... שזה בכלל עונג שבת'. ובפ"ל הביא שוב ענין הנר עם שאר עניני כבוד שבת, 'וצריך לתקן ביתו מבעוד יום מפני כבוד השבת ויהיה נר דלוק ושולחן ערוך לאכול ומטה מוצעת - שכל אלו לכבוד שבת הן'. הרי שאף כי עיקר מצות הנר היא משום 'עונג שבת' כאמור, והיא מצוה המתקיימת בשבת עצמה, יש בהדלקתו גם משום מצות 'כבוד שבת' שהיא מצוה החלה בערב שבת ועניינה להתקין כל צרכי השבת מבעוד יום. [וכבר כתב הגר"א בבאורו (או"ח תקטז) דעונג הוא בשבת עצמו וכבוד הוא בערב שבת].

[יש להעיר שבראבי"ה ואו"ז והגהות מיימוניות (רפ"ה) נוסח הברכה הוא 'להדליק נר לכבוד שבת', אך נראה שאין כוונתם לסברת הגר"י^י שההדלקה היא משום מצות כבוד בערב שבת, אלא כוונתם כדברי רש"י (בשבת כה) שחובת הנר משום כבוד שבת שאין סעודה חשובה אלא במקום אור. וע' בתשובת הרא"ש (ה,ח): 'ומכבדין שבתות וימים טובים ברבוי נרות דכתיב על כן באורים כבדו ה'.. ובמקום אורה יש שמחה'. הרי שעצם הנר הדלוק הוא הכבוד. ואיכא למ"ד שיום הכפורים שחל בשבת חייבים להדליק הגם שאין סעודה. ע' בית הלוי ח"א יא והעמק שאלה קב, ג].

ואם כן הרי לשיטת הרמב"ם בודאי שאין להביא מנר שבת לנר חנוכה, כי לגבי מצות עונג הלא העיקר הוא שיהא דלוק ואין כל חילוק אימתי נעשית ההדלקה, ואילו לגבי מצות הכבוד הלא זמנה בדוקא בערב שבת, שאז הוא זמן מצות כבוד השבת כאמור. ואילו נר חנוכה הלא זמנה בליל כ"ה ואילך, ומהיכי תיתי שיוכל להדליקה מבעוד יום.

ג אם כן, אחר כל הדברים הללו קשה מאד השוואת הרשב"א נר שבת לנר חנוכה דמצוי להקדימה, הלא חלוקים המה ביסוד גדר מצוותם. כאמור.

ה שיעור כז.

ו שיעור צבד, ואילך. וע"ע שיעור לו, ו.

השאג"א^א], והיינו משום דכל שאינו בר חיובא שתוקע, אין זה חפצא ד'תקיעת שופר' אלא כצפצוף בעלמא (כפי שבאר החזו"א ועוד). ואם כן יש לשאול מה יועיל שגוי ידליק הנר, סו"ס אינו מדליק נר של מצוה, 'נר שבת'.

אך ברור שהמג"א הולך בזה לשיטתו שכתב (תרעו, א) על פי השל"ה לומר 'להדליק נר שלחנוכה' בתיבה אחת. ולא כנוסח ברכת הנר בערב שבת 'אקב'ו להדליק נר של שבת'. ודעת כמה ראשונים לומר 'להדליק נר חנוכה'^ב. וטעם החילוק מבואר בשל"ה (מיש"ש) שגם של שבת הוא בעצם נר שימושי רגיל העשוי להנאתו אלא שמאירים בו בשבת, משא"כ נר חנוכה אינו נר רגיל של חול אלא נר המיוחד רק לחנוכה^ג. הרי דנר חנוכה חשיב חפצא דמצוה ואינו נר בעלמא, והלא יש בו חלות דינים מסוימים כגון שאסור להשתמש לאורה. וא"כ הרי ברור שנכרי שהדליק נר בפתח ביתו של ישראל, לא יצא הלה ידי חובת נר חנוכה שהרי אין זה נר מצוה, דכל שאינו מחויב במצוה אינו בר עשיית חפצא דמצוה כלל כאמור. משא"כ נר של שבת שאינו נר מצוה בעצמותו, אלא שמקיים המצוה בכך שיש לו בשבת נר דלוק, על כן שפיר נקט המג"א שמתקיימת מצוה זו ע"י הדלקת נכרי, שאין זה לנו ענין כלל בחלות שם מצוה בנר^ד.

ואמנם לגבי הדלקת קטן נר חנוכה, ישנה דעה בשו"ע (תרעה, ג) שאם הגיע לגיל חינוך יכול להדליק בשביל גדול הגם שאינו בר חיובא כגדול, אך אדרבה משם ראיה, דהנה החכם-צבי (תשובות נוספות יג) נשאל על כך הלא לענין מגילה נקטינן בסתמא (באו"ח תרפט, ב) שאינו מוציא את הגדול, דלא אתי תרי דרבנן (מגילה, וחינוך הקטן) ומפיק חד דרבנן (וכדברי התוס' במגילה יט: ועוד), ומאי שנא נר חנוכה. והשיב דשאני נר חנוכה שחייב הבית הוא [וכן ריהטת לשון הרמב"ם ד,א: 'מצותה שיהיה כל בית ובית מדליק נר אחד...'], הלכך הדלקת קטן פוטרת הבית, משא"כ חיוב מגילה המוטל אקרקפתא דגברא. ובאור דבריו עפ"י יסוד הגר"א^ו (קוב"ש ח"ב ל. וכן הרחיב בזכרון שמואל יח-

ב כ"ה בשו"ע תרעו, ד וכן נקט הפר"ח לעיקר עפ"י הרי"ף (ובספרי הרי"ף שלפנינו הגרסה 'של חנוכה') וע' גם באה"ט שם. וכן הנוסח בתרומת הדשן קב.

ג ואם כי הרמב"ם כתב 'נר של חנוכה' כמו בנר של שבת, מ"מ עיקר חילוק זה נכון אף בשיטתו. [דבר נחמד כתב הר"ח ארנטריו ז"ל בספר 'עיונים בדברי חז"ל ובלשונם' (עמ' י) דבכל הסוגיא מוזכר נר חנוכה בלשון נקבה, 'כבתה אין זקוק לה' 'להשתמש לאורה' 'מצוה להניחה', ואילו נר של שבת, כרוכ-ככל המקומות (וביחוד בגרסאות המדוקדקים) מופיע בלשון זכר. והוא מפני שגם חנוכה בא לרוב בסמיכות שהרי מהות הנר שהוא של חנוכה, לכך ה'סומך' (חנוכה) הוא עיקר וגורר אחריו את הנסמך (כעין שמצינו פעמים ספר תורה בלשון נקבה, וכיו"ב), משא"כ נר של שבת הוא נר רגיל הנועד לאורה אלא שהודלק לכבוד השבת].

עוד יש להוכיח דחלוקים הם, משיטת הפוסקים דנר שהדליקו לכבוד שבת אפילו זמן רב קודם השבת א"צ לכבות ולהדליק שוב. כן נקט המט"א (תרי, ד ובאלף למטה) בדעת הגרעק"א, ודלא כהעו"ש המובא בבאה"ל רסג, דדעתו [והכי משמע ממש דברי רעק"א שתמה על הרמ"א שכתב 'מבעוד היום גדול' דאין הדבר תלוי בזמן אלא אם הדליק לכבוד שבת אם לאו, ואילו להבנת העו"ש הלא מתפרשים דברי הרמ"א בשופי שהדליק לשם שבת, שאם הדליק קודם פלג המנחה לא יצא], ואילו בנר חנוכה לכו"ע אם הדליקו זמן רב קודם הלילה לא יצא אף בדיעבד.

ד יש להעיר ממש"כ הרמ"א (סו"ס ערה) נהגו לכסות הקטנים שלא יהיו ערומים בפני הנרות משום ביוז מצוה. ואטו יש ביוז מצוה במאכל שמענגים בו השבת. ושמא משום שבידך על הנר יש לנהוג בו כבוד, וכענין המבואר גבי פת 'המוציא' שלא יתננה לגוי ולבהמה ולא יורקנה משום ביוז מצוה. ולפי"ז בנר שמדליק בחדר אחר לאורה ולא בידך עליו - אין להימנע, וכמוש"כ בתורת שבת.

ועוד תימה על תימה, שהרשב"א בהמשך דבריו דן על סוף הזמן שאמרו בנר חנוכה, עד שתכלה רגל מן השוק, וכתב שאינו לעכובא [ודלא כהתוס' דנקטו לפי תירוץ הגמרא 'דאי לא אדליק מדליק' דמכאן ואילך עבר הזמן, ורק לפי התירוץ האחר מדליק. והרמב"ם (ד,ה) פסק כן בתורת ודאי שלאחר שכלתה רגל אינו מדליק, דנקט שהתירוץ בגמרא לא פליגי], והוכיח מדתנן (במגילה כ:): כל שמצותו בלילה כשר כל הלילה, אלא שלא עשה המצוה כתיקנה דליכא פרסומי ניסא כולי האי. והנה עיקר דברי הרשב"א צריכים באור, מה ענין מצוות שזמנן בלילה למצות נר חנוכה שזמנה בשעת פרסומי ניסא.

אך דבריו אלו יתבארו לשיטתו בענין נוסף; דהנה אמרו בגמרא (כא:): מצוה להניחה על פתח הבית מבחוץ, ובשעת הסכנה מניחו על שלחנו ודיו. ונחלקו הראשונים אם ההדלקה בפנים הוא דין מיוחד לשעת הסכנה, שכך תקנו מעיקרא שבשעת הסכנה מצוותו בפנים אבל שלא בשעת הסכנה אם ידליק בפנים לא יצא, או אף שלא בשעת הסכנה אלא בכל שעת הדחק או בדיעבד יצא; מהתוס' נראה כדעה ראשונה, שכן כתבו (בד"ה דאי) בשם ר"י דעתה שמדליקים בפנים אין לחוש מתי ידליק, דאנו אין לנו היכרא אלא לבני הבית. ואילו בזמן הגמרא אם כלתה רגל עבר הזמן, ע"ש. הרי משמע שבזמן שלא היתה סכנה אף בדיעבד שאיחר לא ידליק בפנים עכ"פ לבני הבית, דאין הדלקה בפנים אלא בשעת הסכנה בלבד. וכן נראה מדברי הרמב"ם (ד,ו) 'נר חנוכה מצוה להניחו על פתח ביתו מבחוץ.. ואם היה דר בעליה מניחו בחלון הסמוכה לרשות הרבים. ונר חנוכה שהניחו למעלה מעשרים אמה, לא עשה כלום לפי שאינו ניכר' - מפשט הדברים נראה שבחלון העליה שלמעלה מעשרים לא יצא אף אם לבני הבית אינו גובה כ'.

ואילו בריטב"א (שי"ל מחדש) מפורש שמועילה הדלקה בפנים בדיעבד, וכגון כשמכניס מפני הרוח. וכן נראה בשיטת הרשב"א, שהוכיח (שם ד"ה אמר ר' ירמיה) דרבא אית ליה שאסור להשתמש לאורה, מדאמר רבא (כג:): נר ביתו ונר חנוכה נר ביתו עדיף משום שלום ביתו, ואם איתא דמותר להשתמש לאורה יעשה נר אחד ועולה לו לכאן ולכאן ומניחה על שלחנו ודיו כדעת שאמרו בשעת הסכנה - הרי מבואר שנקט דבשעת הדחק מדליק בפנים.^ז

ונראה ששתי המחלוקות באשר לזמן ההדלקה ולמקום ההדלקה - אחת הנה; הרשב"א נקט ששני דינים איתנהו בנר חנוכה; עשיית זכר לנס ו'פירסומו' לעצמו, ועוד יש בה מצות פרסומי ניסא לאחרים. על כן גם בגווני דליכא פרסום לאחרים כגון לאחר שכלתה רגל או כשמדליק בפנים, נהי דלא קיים המצוה כתיקנה לגמרי מ"מ לא הפסיד עיקר המצוה של עשיית זכר לעצמו. ואילו דעת התוס' והרמב"ם שפרסומי ניסא לרבים הוא עיקר המעכב במצוה הלכך כל שמדליק משכלתה רגל או בתוך ביתו לא יצא, מלבד בשעת הסכנה שהיא תקנה מיוחדת.

ז הגם דהיה מקום לדחות ולפרש כוונתם רק כשמדליק בחוץ דליכא היכרא בבית, אין להדליק לאחר הזמן, ולעולם י"ל דמ"מ אם עבר הזמן ידליק בפנים אף בדליכא סכנה, אך ממה שכתבו שיש להדליק מספק כעבור הזמן (שמא הלכה כתירוץ בתרא), מזה משמע שבפנים אין קיום כלל, שאם כן הלא מסתבר שידליק בפנים בברכה ויקיים מיהת מצוה שלא כתיקנה בתורת ודאי, מאשר ידליק בחוץ בלא ברכה ויקיים מספק, או עכ"פ היה לו להדליק בשניהם או בחלון בברכה. [ומה שהביא הרשב"א דברי התוס', ומשמע דקאי אף לשיטתו - זהו רק לענין עיקר זמנה לכתחילה, דעכשיו שמדליקין בפנים כל שעה ושעה זמניה [הוא].

ח ע"ע בהרחבה בשיעור לו ובהערות.

וא"כ מובנת הוכחת הרשב"א ממשנת מגילה לנר חנוכה, שאמנם מצוותה עד שתכלה רגל אך זהו רק לענין המצוה כתיקנה, מדינא דפרסומי ניסא, אבל לענין מצות עשיית זכר הנס לעצמו, ס"ל להרשב"א דעיקר זמנה כל הלילה והרי כלפי זה היא כשאר מצוות הנהוגות בלילה שזמנן כל הלילה. וזהו שכתב בדיעבד מדליק כל הלילה אף לאחר שכלתה רגל, משום שבעיקרה היא מצוה ככל מצוות שזמנן בלילה.

אלא שמעתה תגדל ביותר תמיהה קמייא [מלבד מה שאין מובנת השוואתו לנר שבת כנ"ל]; מאחר ושיטת הרשב"א מבוארת שמצות נר חנוכה היא מצוה שזמנה בלילה, א"כ מה מקום יש להדליק לפני שקיעת החמה, והלא כל שאר המצוות שזמנן בלילה לא יצא אם עשאו ביום. ובפרט ביום הראשון שנמצא מדליק הנר בכ"ד בכסלו ולא בזמנה.

ד) ונראה מוכח מכל זה דס"ל לרשב"א שמעשה ההדלקה יכול להעשות קודם זמן המצוה. ואף שזמן המצוה דנר חנוכה הוא בלילה דוקא מ"מ מעשה ההדלקה יכול להעשות מקודם לכן, כי המכוון בעיקר המצוה הוא הנר הדלוק. והגם שאינו דומה לנר שבת ששם גדר המצוה הוא התוצאה ולא המעשה, שלכך מהניא אפילו הדלקת גוי, ואילו כאן ההדלקה עצמה מכלל המצוה כנ"ל, מ"מ המכוון ביסוד המצוה הוא היות הנר דלוק שזהו הזכר והפרסום לנס, הלכך נקט הרשב"א שבכגון זה מעשה המצוה יכול להיות קודם זמן המצוה. [ואמנם צריך שיתן שמן כשיעור שידלק מחצית השעה בלילה, כמובא בפוסקים - שהרי זמן המצוה הוא משתשקע החמה אלא שמקדים להדליק קודם זמנה].

ומה שהביא להוכיח מנר חנוכה מערב שבת, כי לדעתו לא היתה תקנה נפרדת לערב שבת כאמור, וא"כ מזה מוכח שכל שעיקר המצוה מתקיים בכך שהנר דלוק לית לן קפיידא אם מעשה המצוה יהא נעשה קודם הזמן. אמנם לא מהני כשמדליק קודם הזמן אלא כשמינכר שהוא לצורך המצוה, ולכן כתבו הרשב"א והר"ן דלא מהני אלא סמוך לשקיעה שאז ניכר שהוא לצורך הלילה. וזהו מה שהביא הרשב"א מנר שבת - כמדויק מאד בלשונו - שכל שהוא ניכר שעושה כן למצוה שפיר דמי.

ומצאנו בראשונים חבר להרשב"א; כתב הארחות-חיים (מובא בשו"ע תרעב, א בשם יש מי שאומר) שאדם שהוא טרוד - יכול להדליק מפלג המנחה. והוכיח האר"ח דינו מהבדלה (כמובא בב"י תרעב) דאמרינן בה צלי של מוצאי שבת בשבת, כלומר שיכול להבדיל מפלג המנחה ולמעלה בשעת הצורך, וא"כ לא חמיר נר חנוכה מהבדלה. ולכאורה אין הוכחתו מובנת הלא מצוות שזמנן ביום מסוים א"א להקדימן, ודוקא בהבדלה שהזמן הוא סמוך ליציאת השבת, הן מלפניה הן מלאחריה (כדברי הרמב"ם פכ"ט מהלכות שבת הי"א), שפיר דמי להקדימה מפלג המנחה.

וי"ש שביארו הכוונה משום דסמכינן ארבי יהודה (בברכות כו-כז) דאמר תפילת הערב מפלג המנחה ולמעלה, ואמרינן בברכות (כו). דכיון דלא איתמר הלכתא בהא, דעביד כרבי יהודה עביד. אך אין נראה כן, דלא אמר רבי יהודה אלא גבי זמן תפילה שנתקנה כנגד התמיד וסבר רבי יהודה דתמיד של ערב קרב עד פלג המנחה, ומיד אחרי כן מתחיל זמן תפילת ערבית, משא"כ לכל שאר הלכות שבתורה, מצוות שזמנן בלילה ודאי אף לרבי יהודה אינן כשרות קודם הלילה וכמו"כ מותר לעשות מלאכה בערב שבת מפלג המנחה, ומאידך העושה מלאכה בשבת מפלג המנחה חייב סקילה. [אכן דעת התוס' ריש ברכות (ד"ה

מאימתי וד"ה אמר) דלרבי יהודה זמן ק"ש של ערבית מתחיל מפלג המנחה. וכבר האריכו בהסבר דבריהם, הלא עדיין אינו 'לילה'. ואכ"מ^ט.

אך נראה שסברת הארחות-חיים כשיטת הרשב"א וכפי שביארנו, שאמנם זמן המצוה הוא בלילה דוקא אבל מעשה ההדלקה יכול להעשות קודם זמן המצוה מפני שעיקר מכוון המצוה היא היות הנר דלוק, אלא דמ"מ הלא צריך שיהא ניכר בהדלקתו שמדליק למצוה, כמוש"כ הרשב"א, ועל כך הביא ראייה מהבדלה שמפלג המנחה איכא היכרא שמדליק בשביל מצות הלילה, ונחשב גם זה 'סמוך ליציאתו'. [נמצא שהרשב"א והאר"ח נחלקו רק בשיעור הזמן הנחשב סמוך וניכר, האם צריך סמוך ממש או אף מפלג המנחה חשיב מינכר].

והנה הביא המשנ"ב (בסוס"י תרעט) שכשמדליק בערב שבת, נכון לכתחילה להתפלל מנחה קודם ההדלקה. והביא (בשעה"צ) הטעם מהפמ"ג שאם מדליק ואח"כ מתפלל מנחה נראה קצת תרתית דסתרי דמכיון שמדליק בעוד היום ע"כ סומך על הקולא דמפלג ולמעלה נוכל להשוותו כלילה וא"כ אין יתפלל אחר כך מנחה. אמנם לפי האמור אין טעם זה מחזור, שהרי לא עשאו לילה כלל דלעולם 'יום' הוא לכל דבר אלא שמדליק קודם הזמן.

והרמב"ם שכתב שלא יקדים, חולק על חידוש זה וסובר שגם מעשה ההדלקה צריך להיות בזמן המצוה ולא קודם זמנה, ומשום דס"ל שגם מעשה ההדלקה הוא מעיקר המצוה, ודלא כהרשב"א [ולהלן יתבאר דאולי בזה הרמב"ם והרשב"א לטעמייהו ביסוד גדר המצוה]. ומעתה מתורצת קושית הבאה"ל למה לא יקדים קודם צאה"כ הלא ניכר אז אור הנר - דהשו"ע פסק כהרמב"ם בדין זה דלא יקדים, לא משום דשרגא בטיהרא לא מהני אלא משום שאין להקדים את מעשה המצוה לזמן המצוה כי ההדלקה מעיקר המצוה היא כשיטת הרמב"ם, והרי זמן המצוה הוא בלילה דוקא [ולשיטתו מצאת הכוכבים] כשאר מצוות שזמנן בלילה, ועל כן אין להקדים להדליק קודם הלילה.

ויש ליתן בזה טעם למובא בשם החזו"א שהיה נוהג להדליק נר חנוכה

ט וע' בלשון מהרש"א ברכות כז. דמשמע לכאורה דבמצוות דרבנן שפיר סמכינן אר"י להחשיב לילה מפלג המנחה. וכן נראה ממה שכתבו הראשונים דבמקום הדחק שפיר דמי לקרוא מגילה מפלג המנחה (כמובא בשו"ע תרצב"ד), ומקורם מדסמכינן אר"י לגבי תפילת ערבית, דמינה סמך ר"ת אר"י אף לקריאת שמע של ערבית (כ"ה בתרומת הדשן קט ובהגר"א ובאה"ל. ומשמע דסמכינן אף לענין ברכה - ע"ש במשנ"ב בשם הברכ"י). וכיו"ב כתב תר"י ריש ברכות (והובא במג"א רלה ובמשנ"ב שם סקי"א) לענין מצות זכירת יציאת מצרים דאורייתא, דאף דאינו לילה ממש, כל שבאותה שעה מתפלל ערבית, חשיב לילה גם לענין זה כיון דלא כתיב 'לילה' בפירוש אלא מריבויא. [וכן יש הרבה אחרונים שפירשו דעת השו"ע להקל בזה בשעת הדחק גבי ספירת העומר מפלג המנחה. ואולם בזה לא קיי"ל הכי מדינא - שהרי מצוותו לספור את היום ובאמת הוא עדיין היום הקודם - הלכך לא יברך. ע' שו"ע תפס"ט, ובבאה"ל].

והיה אפשר לפי"ז לפרש בטעם האור"ח שנקט גבי הבדלה דסמכינן אר"י יהודה (וכ"מ מלשון הגר"א תרצב. וכן משמע במג"א ובאה"ל (ר"ס רעא) לענין הקדמת קידוש וסעודה מפלג המנחה, דהיינו משום דסמכינן אר"י יהודה), וממנה למד בקל וחומר למגילה ולנר חנוכה שאין להם עיקר מהתורה. אלא שמדבריו גבי מגילה יש לדייק דלא משום דר"י יהודה הקל לקרוא מהפלג אלא הוא דין מסויים במגילה שהקלו להקדים שהרי כפרים מקדימים ליום הכניסה וכדברי הראב"ד. על כן י"ל שגם לענין נר חנוכה טעמו משום דשרי להקדים ההדלקה לזמן המצוה. וגם ברשב"א נראה כן, שאם משום דר"י יהודה, ליהני אף מפלג המנחה והרי לא כתב אלא סמוך לשקיעה. וכן יל"ד קצת מלשונו בתשובה רלה.

י ויש לצדד לפי"ז שאין לברך ברכת הרואה בראיית הנרות קודם הלילה ביום הראשון עכ"פ, כי בעצם עדיין אינו זמן המצוה.

כעשרים דקות לאחר השקיעה^ז, כדי לצאת בזה לכו"ע, הן לסוברים שזמנה בתחילת השקיעה [והרי מדליק בתוך הזמן] הן לסוברים שזמנה בצאת הכוכבים [וכהגאונים ודלא כר"ת]. ולכאורה יש לתמוה הלא לדעת הרמב"ם מפסיד בהדלקה זו בעיקר המצוה דלכתחילה, שהרי מדויק בדבריו שמעיקר הדין מוטל חיוב להיות הנר דלוק במשך כל הזמן משתשקע עד שתכלה רגל, והמאחר להדליק נותן שמן רק כפי שיעור הזמן הנותר עד שתכלה רגל (כן דייקו האבנ"ז והגר"י), ומנגד הלא גם לדעת האומרים להדליק בצאת הכוכבים, אם מדליק סמוך לזה הזמן שפיר עביד לכו"ע לדעת הבאה"ל [ולהרשב"א והר"ן אף לכתחילה], וא"כ הלא יצא שכר האחיור בהפסדו - אך לפי האמור הרי לדעת השו"ע יש להקפיד מדינא שלא להקדים [ויתכן אף בדיעבד לא יצא ידי חובתו, שהרי לא הדליק בזמנו], וכנראה חשש לכך החזו"א הלכך אף כי להרמב"ם מחסיר הוא בעיקר הזמן לכתחילה מ"מ הלא בדיעבד יצא ידי המצוה ואין ברכתו לבטלה, ומאידך להשו"ע אסור להדליק קודם צאת הכוכבים, ושפיר יש מקום לחוש ולהדליק באותה שעה. ואף כי לא נהגו בני ירושלם הכי, זכינו לעמוד על טעמו.

והנה כתב המשנ"ב עפ"י הברכ"י לסמוך על הארחות חיים אף לענין ברכה. ולפי מה שנתבאר זה חידוש, שהרי היא שיטת יחיד בראשונים, וברמב"ם מבואר בפשוטו שלא יצא ידי חובה קודם השקיעה, וגם הרשב"א והר"ן לא אמרו אלא סמוך לשקיעה. ואפשר שמשום כך מנהג ירושלם לאחר ההדלקה בערב שבת כרבע שעה לאחר זמן הדלקת נרות-שבת הנהוג בירושלם, כי בכך הוא מדליק נר חנוכה בתוך חצי שעה לשקיעה, שזה הוא גדר 'סמוך' בשאר דיני התורה, כגון 'סמוך למנחה' וכד'.

ז והנה פסק בתרומת הדשן (קב) שנו חנוכה שהדליקה בערב שבת וכתבה קודם קבלת שבת - אין זקוק להדליקה. ופירש שאף כי לכאורה היה נראה שזקוק לה שהרי זמן המצוה הוא בלילה ועדיין לא התחיל קיום המצוה, אעפ"כ הואיל ואי אפשר שלא להדליק מבעוד יום הרי חשיבא הכשר מצוה, ומוכח בפ"ק דיבמות שהכשר מצות עשה כגון זה דוחה לא-תעשה, ולכך גם מברכים על הדלקה זו 'אשר קדשנו במצוותיו וצונו להדליק', הלכך אם כתבה אין זקוק לה שהרי כבר הותחלה המצוה בהכשר. עד כאן תורף דבריו.

ח וד"י (תרעג סק"ט) תמה ממה נפשך, אם מדליק סמוך לשקיעה - אין זה הכשר מצוה אלא מצוה ממש שהרי אי אפשר בענין אחר וכך תקנו חכמים לעשות, הלכך באופן זה הרי קיים מצוותו ובדאי אין זקוק לה [כמו בשאר הימים כשהדליק בזמנו וכתבה], ואם הקדים להדליק מפלג המנחה, נהי שיש לו רשות לעשות כן, אבל הרי לא התחיל קיום המצוה כלל. ועל כן הסיק ה"י שאם הדליק מפלג המנחה וכתבה - צריך לחזור ולהדליק [משא"כ אם הדליק בסמוך ממש כאמור, והמשנ"ב קיצר בהבאת דבריו].

והנה בדברי התנה"ד מבואר דס"ל כהרמב"ם שאי אפשר להקדים מעשה ההדלקה לפני זמן המצוה, ומשום כך נקט שההדלקה מבעוד יום בערב שבת אינה אלא בתורת הכשר מצוה. והנה במה שכתב דהכשר מצוה כזה חשיב כמצוה לדחות ל"ת, באור דבריו הוא כמו שייסד הגרא"ו (בקובץ הערות יג) שהכשר מצוה שאי אפשר למצוה להעשות בלעדיו, נידון כמעשה מצוה, גם אם ליכא קיום מצוה

יא ע"ע בשו"ת או נדברו ח"ז ע בשם הגר"א קוטלר; אגרות משה או"ח ח"ד קא"ו; ארחות רבינו ח"ג.

(וכפי שנתבאר בכ"מ להבחין בין מעשה מצוה לקיומה²), ושפיר מברכין עליו ודוחה ל"ת כשאר מעשה מצוה. אבל במה שחידש התה"ד לומר גם בכגון זה 'כבתה אין זקוק לה' - זה צ"ב הלא סוף סוף לא נתקיימה המצוה, אף לא רגע אחד.

ומוכח שנקט התה"ד הבנה מחודשת בדין דכבתה אין זקוק לה, שאין הטעם כפשוטו (וכמבואר במשנ"ב תרע"ב), מפני שנתקיימה המצוה עכ"פ רגע אחד ועל כן יצא בכך ידי חובתו, אלא הטעם הוא שכל שעשה את המוטל עליו לא הטריחוהו יותר, הלכך היות והכשר המצוה כגון זה נידון כמעשה המצוה, סגי במעשה זה.

ונראה ברור שסברא זו שייכת רק אם ההדלקה נחשבת עיקר במצוה וכשיטת הרמב"ם, אז שייך לומר דסגי במעשה ההדלקה אף בלא קיום. ואתי שפיר דאזיל תרה"ד לשיטתו כהרמב"ם וכן"ל, ולפיכך דוקא בער"ש שאי אפשר בענין אחר רשאי להדליק מקודם אך לא בשאר הימים, אבל לדעת הרשב"א שאין דין מיוחד לערב שבת אלא בכל הימים מותר להקדים ולהדליק קודם הזמן, וטעמו שהעיקר במצוה הוא היות הנר דלוק בלילה ולא מעשה ההדלקה כפי שנתבאר, א"כ אין מקום לומר שאם כבה קודם הזמן אינו צריך לחזור ולהדליק, שהרי העיקר במצוה הוא שיהא הנר דלוק, ורק מפני כן התרנו לו להדליק קודם זמן המצוה, משום שאין מעשה ההדלקה עיקר בצורת המצוה, וא"כ היאך נעשה את הטפל עיקר לומר דסגי במעשה ההדלקה קודם זמנה בלא שנעשתה המצוה בזמנה.

ולבשנדרק בשיטות הראשונים נראה שהדברים מתאימים היטב בדינא ובסברא לאור כל האמור; התרומת-הדשן שם לא הזכיר כלל פלג המנחה. ואמנם הרמ"א שהביאו (תרע"ט) כתב שבערב שבת מדליק 'מבעוד היום גדול' [המשנ"ב שם כתב עפ"י האחרונים מפלג המנחה, אך כאמור ברמ"א עצמו אין זכר מזה]. והרשב"א כתב שיש להדליק הן בחול הן בערב שבת סמוך לשקיעה (כפי שדקדק הגר"א וכן"ל). ובארחות חיים כתב מפלג המנחה. וא"כ נראה ששלש שיטות הן וטעמיהן חלוקים זמ"ז; התרומת-הדשן חבר להרמב"ם שאין להדליק קודם הזמן, ורק בערב שבת שאי אפשר הרי הוא מדליק מבעוד יום כ'הכשר מצוה', הלכך אין צריך שיהא סמוך דוקא ואף לא מפלג המנחה אלא שפיר מדליק אף בעוד היום גדול, שהרי בעצם אין כאן אלא הכשר מצוה, מה לי סמוך או מופלג; הרשב"א נוקט שאין חילוק בין שאר הימים לערב שבת ולעולם יכול להקדים ההדלקה ובלבד שיהא ניכר שמדליק נר ללילה, ועל כן בעי שידליק בסמוך [וי"ל דהיינו חצי שעה קודם הזמן וכן"ל]. והאר"ח ג"כ נקט בעצם כהרשב"א שאף בחול מעיקר הדין מדליק מקודם, וסובר שיש להקל במקום הצורך להחשיב מפלג המנחה דמינכר שמדליק ללילה, כשם שמצינו בהבדלה.

ו) נמצא עתה דפליגי הרמב"ם והרשב"א אם מעשה ההדלקה הוא מעיקר המצוה אם לאו. ונראה דאזלו בזה לטעמייהו במק"א דפליגי בעיקר גדר מצות נר חנוכה (ובמקום אחר³ באו הדברים ביתר הרחבה). הנה דעת הרמב"ם (חנוכה ג, ד ובמ"מ) דהא דאמרינן (בשבת כג.) הוראה נר חנוכה מברך 'שעשה נסים', הוא אף מי שהדליקו עליו בביתו - כשרואה נר מברך. ואילו הרשב"א חלק, שלא מצינו מי שיוצא במצוה וחוזר ומברך. ובדעת הרמב"ם נראה כמו שכתב הב"ח (תרע"ו) מסברא דנפשיה: 'דמה שמדליקין עליו בביתו אינו בא אלא לפטור אותו מחיוב המוטל על ממונו להדליק נרות לפרסם הנס

ברבים, אבל ההודאה על הנס וברכת שהחיינו הוא בחיוב על גופו ומזה לא נפטר כשמדליקין עליו אם לא שעמד שם בשעת ברכה וענה אמן'.

ובאור הדברים נראה שלדעת הרמב"ם יש בעיקר תקנת מצות נר חנוכה שני דינים, שמלבד מצות הדלקה לפרסום הנס, המוגדרת כחיוב על הבית [כדקדוק לשון הרמב"ם (ד, א): 'מצותה שיהיה כל בית ובית מדליק נר אחד...'], ישנו דין נוסף של הודאה על הנס, המתקיים בהדלקת הנרות בברכתם, וחיוב זה מוטל אקרקפתא דגבירא, הלכך אף מי שיצא בהדלקה, כל שלא שמע הברכות צריך לברך ברכה זו לכשיראה הנרות. ואילו הרשב"א סבר שביסוד הדבר החיוב הוא אחד, הדלקה לזכר ולפרסום הנס, וברכת הוראה אינה נבחנת אלא כסעיף במצוה זו, שאף הוראה את הנר משתתף בראייתו במצות פרסום הנס והזכרתו, ולכן נקט הרשב"א מסברא שכל שהדליקו עליו בביתו והוציאוהו ידי חובת ההדלקה, שוב אינו מברך, שלדעתו ליכא חיוב נפרד של הודאה חוץ ממצות ההדלקה.

ונראה שהדברים מדוקדקים היטב בסידור דברי הרמב"ם ובלשונויותיהם בהלכות אלו. הנה תחילת דבריו בהלכות חנוכה (פרק ג הלכות א-ב) בסיפור הנס, המלחמות והתשועות ונס פך השמן [ולא עשה כן בהלכות מגילה, כי כבר כתב הרמב"ם בהקדמתו לחיבורו שלכך קראו 'משנה תורה' לפי שאדם קורא בתורה שבכתב תחילה ואחר כך קורא בזה החיבור וידע ממנו תורה שבעל פה כולה ואינו צריך לקרות ספר אחר ביניהם. על כן נס פורים שנכתב בכתבי הקדש אין מקומו במשנה תורה, משא"כ נס חנוכה שלא ניתן להיכתב, נצרך לבארו בחיבורו על מה ולמה הוקבעו הימים הללו]. לאחר מכן (בהלכה ג) כתב הרמב"ם עיקר תקנת חכמים בימים הללו שתחילתן כ"ה בכסלו, להיותם ימי שמחה והלל ומדליקים בהם הנרות בערב על פתחי הבתים, והם אסורים בהספד ותענית. בהלכה הבאה (בהלכה ד) כותב: 'כל שחייב בקריאת המגילה חייב בהדלקת נר חנוכה, והמדליק אותה ביום הראשון מברך שלש ברכות ואלו הן'. ומפרט והולך באותה הלכה את ברכות המדליק והוראה. לאחר מכן מפרט הרמב"ם בכל אותו הפרק הלכות ההלל. ובפרק הבא חוזר הרמב"ם לבאר הלכות הנרות, עד גמירא. וכל מעיין עומד ותמה מה ראה הרמב"ם להכניס הלכה אחת של ברכות הנרות בתחילת הפרק הראשון שכולו עוסק בהלכות ההלל, ולא סידרה בין שאר הלכות הנרות.

והנה בברייתא שנו 'בכ"ה בכסלו יומי דחנוכה תמניא אינון.. לשנה אחרת קבעום ועשאום ימים טובים בהלל והודאה'. וכבר עמד רבי אליהו מזרחי (בהגהותיו לסמ"ג) מדוע הושמטה מצות הדלקת הנר בברייתא. והנה רש"י פירש 'הודאה' - לומר 'על הנסים' בברכת הודאה, אבל הרמב"ם לא הביא כלל אמירת 'על הנסים' בהלכות חנוכה אלא בהלכות תפילה וברכות בלבד. וכבר כתב לנכון בהגהות מהרא"י שנראה מסידור דברי הרמב"ם שפירש 'הודאה' דקתני בברייתא על הדלקת הנרות, שהרי אם כפרש"י ודאי היה לו להביא באותו מקום שמפרש את עיקר תקנת הימים הללו, לומר הודאה בתפילה ובברכת המזון - אלא להרמב"ם הזכרת 'על הנסים' שייכת לשאר הזכרות מעין המאורע שבתפילה ובברה"מ, ואילו תקנת חכמים שבאותו הדור 'בהודאה' פירושה הדלקת הנרות גופא. ואמנם מפורש כן בפסקי הרי"א (שבת שם) שפירוש 'בהודאה' דקתני - הדלקת הנרות.

יד ושם הוסיף גם הזכרה בתפילה [וא"ש טפי שסתמו 'הודאה' ולא הזכירו בפרטות את ההדלקה, כי נקטו הדבר הכולל אשר בא לידי ביטוי בהדלקה ובתפילה], אבל הרמב"ם השמיט ההזכרה בתפילה בהל' חנוכה כאמור.

יב ע' שיעורים ב, ד; ו, ב; יא, ג; כה, ד; סג, ג; צג, ו; קלא, ג.

והרי מתבאר שמלבד ענין פרסום הנס, יש בהדלקת הנר ענין הודיה על הנס, וזהו יסוד ברכת 'על הנסים' בשעת ההדלקה מלבד ברכת 'להדליק'.

וכן מבואר מלשון הרמב"ם שפירש כן הברייתא, שהרי הביאה בזו הלשון: 'התקינו חכמים שבאותו הדור שיהיו שמונת ימים האלו שתחלתן כ"ה בכסליו ימי שמחה' - היינו 'קבעום ועשאום ימים טובים' דתני בברייתא, ומפרש הרמב"ם דהיינו ימי שמחה [ויש מפרשים אחרת וסוברים שאין מצות שמחה בחנוכה. ואכ"מ] - 'והלל, ומדליקין בהן הנרות' - היינו 'בהלל והודאה' דקתני.

וזהו טעם לאמירת 'הנרות הללו' בשעת ההדלקה (ומקורה במסכת סופרים), כי בזה אנו מבטאים שהנרות הללו אנו מדליקים 'כדי להודות ולהלל לשמך הגדול על נסוך וגו'. הרי מבואר שיש במצות ההדלקה משום הודיה על הנסים, מלבד ענין פירסום הנס. ומוכן בזה מדוע אין מוזכר בכל הנוסח הזה נס פך השמן אלא נסי הפורקן התשועות והמלחמות - כי כן הוא בשאר ברכות ההודאה, לעולם הן באות על הצלה ופדות ולא על נסים אחרים^{טו}.

ומה מדוקדקים בזה דברי הרמב"ם (בפ"ד הי"ב) 'מצות נר חנוכה מצוה חביבה היא עד מאד וצריך אדם להזהר בה כדי להודיע הנס ולהוסיף בשבח הא-ל והודיה לו על הנסים שעשה לנו'. הרי הכליל בהדלקה את שני הענינים: הודעת הנס ופרסומו, ונתינת שבח והודיה. ופתח בלשון יחיד, 'נס', וסיים בלשון רבים 'על הנסים' - כי פרסום הנס היינו נס פך השמן, ואילו ההודיה היא על נסי המלחמות כאמור [יתכן ש'נסים' כולל את נס השמן ונס הנצחון, ויתכן דקאי רק על נסי הנצחונות במלחמות הרבות שהיו להם].

ואם כן הרי נתבאר טעמו של הרמב"ם שהביא את דיני הברכות בפרק הראשון ולא עם שאר הלכות הדלקת הנר, כי דבר גדול משמיענו בסידור הלכותיו - שזו עיקר כוונתו בחיבורו כדברי הגר"ח מוואלאזין - שההדלקה בברכותיה היא תקנת 'הודאה' של החכמים שבאותו הדור שקבעו הימים בהלל והודאה. על כן מבאר בפרק זה ענין ההלל וההודאה, ואילו בפרק הבא מדבר על המצוה המסוימת של הדלקת הנר שענינה פרסום הנס לאחרים, מלבד ענין ההודאה.

והדין לדידן; הרמב"ם לשיטתו שיש במעשה ההדלקה בברכותיה גם מצות הודיה כאמור, נוקט בהכרח שגם מעשה ההדלקה הוא מעיקר המצוה שהרי ההודיה מתקיימת בשעת מעשה ההדלקה בברכותיה, ועל כן ההדלקה נעשית בזמנה דוקא ולא קודם זמנה^{טז}, ואילו להרשב"א שמצות הדלקת הנרות עניינה רק זכר ופרסום הנס כנ"ל עיקרה מתקיים בהיות הנר דלוק, אבל מעשה ההדלקה יכול להעשות קודם הזמן מפני שאין בהדלקה גופה מצוה נפרדת של הודיה אלא עניינה רק לצורך קיום המצוה דלאחר מכן, שיהיו הנרות דולקים לזכר ולפרסום הנס.

טו יעוין גם במנחת שלמה (תנינא נח) שעיקר התקנה בהדלקת הנרות, כדי להודות ע"כ על נסי הנצחונות, ועל כן כוונת הלב בשעת ההדלקה להודות ולהלל לד' על נסי המלחמות, היא מעיקר המצוה.

טז אמנם מצד קיום מצות הפירסום ועשיית הזכר, יתכן היה להדליק קודם הזמן כלהרשב"א. ויש לדון לפי"ז שאם הוא אנוס מלהדליק בזמן, אף הרמב"ם יודה שידליק מקודם, שאף שתקנת ההדלקה כהודיה לא קיים, אבל מצות פירסום הנס ועשיית זכר מיהא איכא. וצ"ב.